

Τρίτη, 7 Ιουνίου 2005
 ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ
 ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Διδαγμένο κείμενο

Θουκυδίδη Περικλέους Ἐπιτάφιος (40)

«Φιλοκαλοῦμέν τε γάρ μετ' εὐτελείας καί φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας· πλούτῳ τε ἔργου μᾶλλον καιρῷ ἢ λόγου κόμπῳ χρώμεθα, καί τό πένεσθαι οὐχ ὁμολογεῖν τινι αἰσχροῦν, ἀλλά μή διαφεύγειν ἔργῳ αἴσχιον. ἔνι τε τοῖς αὐτοῖς οἰκείων ἅμα καί πολιτικῶν ἐπιμέλεια, καί ἑτέροις ἕτερα πρὸς ἔργα τετραμμένοις τά πολιτικά μή ἐνδεῶς γνῶναι· μόνοι γάρ τόν τε μηδέν τῶνδε μετέχοντα οὐκ ἀπράγμονα, ἀλλ' ἀχρεῖον νομίζομεν, καί οἱ αὐτοὶ ἦτοι κρίνομέν γε ἢ ἐνθυμούμεθα ὀρθῶς τά πράγματα, οὐ τούς λόγους τοῖς ἔργοις βλάβην ἡγούμενοι, ἀλλά μή προδιδαχθῆναι μᾶλλον λόγῳ πρότερον ἢ ἐπὶ ἃ δεῖ ἔργῳ ἐλθεῖν. διαφερόντως γάρ δή καί τόδε ἔχομεν ὥστε τολμᾶν τε οἱ αὐτοὶ μάλιστα καί περὶ ὧν ἐπιχειρήσομεν ἐκλογίζεσθαι ὅ τοῖς ἄλλοις ἀμαθίαν μὲν θράσος, λογισμὸς δέ ὄκνον φέρει. κράτιστοι δ' ἂν τὴν ψυχὴν δικαίως κριθεῖεν οἱ τά τε δεινά καί ἡδέα σαφέστατα γινώσκοντες καί διὰ ταῦτα μή ἀποτρεπόμενοι ἐκ τῶν κινδύνων. καί τά ἐς ἀρετὴν ἐνηντιώμεθα τοῖς πολλοῖς· οὐ γάρ πάσχοντες εὖ, ἀλλά δρῶντες κτώμεθα τούς φίλους. βεβαιότερος δέ ὁ δράσας τὴν χάριν ὥστε ὀφειλομένην δι' εὐνοίας ᾧ δέδωκε σῶζειν· ὁ δέ ἀντοφείλων ἀμβλύτερος, εἰδῶς οὐκ ἐς χάριν, ἀλλ' ἐς ὀφείλημα τὴν ἀρετὴν ἀποδώσων.»

ΘΕΜΑ Α

Από το κείμενο που σας δίνεται, να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το απόσπασμα: «διαφερόντως γάρ ... ἀρετὴν ἀποδώσων».

Μονάδες 10

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Γιατί αυτό εδώ το ξεχωριστό μας διακρίνει, ώστε οι ίδιοι να είμαστε πολύ τολμηροί και να υπολογίζουμε με ακρίβεια τις συνέπειες αυτών που θα επιχειρήσουμε· ενώ αντίθετα στους άλλους η άγνοια φέρνει αλόγιστο θάρρος και η γνώση δισταγμό. Ωστόσο, πολύ δυνατοί στη ψυχή θα μπορούσαν να θεωρηθούν δίκαια αυτοί που ολοκάθαρα γνωρίζουν και τους κινδύνους του πολέμου και τις απολαύσεις της ειρήνης και όμως δεν προσπαθούν να αποφύγουν τους κινδύνους. Και ως προς την ευεργετική διάθεση είμαστε αντίθετοι με τους πολλούς· γιατί (προσπαθούμε να) αποκτούμε τους φίλους όχι με το να δεχόμαστε ευεργεσίες, αλλά με το να κάνουμε. Και είναι πιο σταθερός φίλος ο ευεργέτης, εφόσον επιδιώκει να παραμένει η ευγνωμοσύνη του ευεργετημένου με τη συμπάθεια που δείχνει (ο

ευεργέτης) σ' αυτόν· ενώ ο ευεργετημένος είναι πιο απρόθυμος, επειδή γνωρίζει ότι θα ανταποδώσει την ευεργεσία όχι για να του χρωστούν ευγνωμοσύνη, αλλά για να ξεφλήσει χρέος.

ΘΕΜΑ Β

Να γράψετε στο τετράδιό σας τις απαντήσεις των παρακάτω ερωτήσεων:

Β1. Ο «πρακτικός άνθρωπος» στην αρχαιότητα, όπως και σήμερα, συνήθως υπερτιμούσε τη δράση σε σχέση με τον λόγον («τα λόγια», «τη λογική ανάλυση», «τη γνώση»). Με σύντομη ανάλυση των δεδομένων του κειμένου «**Φιλοκαλοῦμεν τε ... ἔργῳ ἔλθειν**», να εξηγήσετε με ποιο τρόπο συνειδητά διορθώνει ο Περικλής την εκτίμηση αυτή, τόσο στην ιδιωτική σφαίρα, όσο και στη σφαίρα της πολιτικής.

Μονάδες 15

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Το κεφάλαιο αυτό αποτελεί τη κορύφωση του επαίνου της Αθηναϊκής δημοκρατίας. Το πνεύμα, το ήθος και η πρακτική των Αθηναίων παρουσιάζονται κατά τέτοιο τρόπο τόσο στην ιδιωτική όσο και στην πολιτική σφαίρα ώστε να αναδειχθούν ασύγκριτα ανώτερα από ό,τι γνώριζε ο κόσμος ως τότε.

Αρχικά, ο Περικλής αναφέρεται στην ιδιωτική ζωή των Αθηναίων, η οποία καθορίζεται και διαμορφώνεται από δύο βασικές αξίες: την αγάπη για τις τέχνες και ό,τι ωραίο (φιλοκαλοῦμεν) και την αγάπη για τη σοφία και την πνευματική καλλιέργεια (φιλοσοφοῦμεν), για ό,τι κερδίζει ο άνθρωπος από τη θεωρία. Στον αντίποδα αυτής της καθαρά θεωρητικής ενασχόλησης του Αθηναίου στέκεται ο τρόπος με τον οποίο την πραγματώνει στην ιδιωτική του ζωή: το ωραίο γι' αυτόν είναι πάντα λιτό χωρίς πομπώδη και χυδαία χλιδή (μετ' εὐτελείας), ενώ από τη θεωρία περνά πάντα στην πράξη με τον πιο ανδροπρεπή τρόπο (ἄνευ μαλακίας). Έτσι, ο ρήτορας κατορθώνει να αναδείξει την προσωπικότητα και το ήθος των Αθηναίων ως την απόλυτη έκφραση της μεσότητας. Από του Ίωνες κρατούν την αγάπη για τη θεωρία από τους Δωριείς την απλή έκφραση και την ανδρική δράση.

Στη συνέχεια ο Περικλής περνά στην πολιτική ζωή. Η ανωτερότητα του Αθηναίου πολίτη θα αναδειχθεί και εδώ μέσα από τον συνδυασμό έργων, ενεργής δράσης (ἐπιμέλεια) και λόγων, διαρκούς ενημέρωσης (γνῶναι). Για την αθηναϊκή κοινωνία σωστός πολίτης είναι ο πολυπράγμων πολίτης σε αντιπαράθεση με τον «απράγμονα». Ο απράγμων, ο παθητικοποιημένος πολίτης, ο αδιάφορος για τις δημόσιες υποθέσεις είναι άχρηστος, άρα επικίνδυνος. Όμως, η πολυπραγμοσύνη μόνη της δεν αρκεί για τη σωστή αντιμετώπιση των πραγμάτων. Η δράση αποδεικνύεται αναποτελεσματική αν δεν συνοδεύεται από τη σαφή γνώση για τις υποθέσεις. Η γνώση, η συζήτηση οδηγεί ένα άτομο αφενός στη σωστή αποτίμηση των προτάσεων που διατυπώνονται από άλλους για ένα θέμα και επομένως στην εξαγωγή σωστών αποφάσεων (οὐ αὐτοὶ κρίνομεν ὀρθῶς τὰ πράγματα) και αφετέρου στη σωστή κρίση και έτσι στη διατύπωση σωστών προτάσεων από το ίδιο το άτομο (οὐ αὐτοὶ

ἐνθυμούμεθα ὀρθῶς τὰ πράγματα). Οι Αθηναίοι έκριναν οι ίδιοι τις θέσεις που διατύπωνε η βουλή για κάθε θέμα της δημόσιας ζωής ή παίρνοντας οι ίδιοι το λόγο στις συνεδριάσεις της εκκλησίας του δήμου εξέφραζαν τις απόψεις τους για τα θέματα αυτά και πρότειναν τις, κατά τη γνώμη τους, ενδεικνυόμενες λύσεις. Με το χωρίο αυτό ο Περικλής αναφέρεται στη δημοκρατική διαδικασία ως προς τη λήψη αποφάσεων και στον ενεργό ρόλο που έπαιζε κάθε πολίτης στα δυο βασικά συλλογικά ὄργανα της Αθήνας, την Εκκλησία του δήμου και τη Βουλή των πεντακοσίων. Βεβαίως και εδώ υπαινίσσεται τους Σπαρτιάτες στην εκκλησία των οποίων καμία κρίση δεν ήταν επιτρεπτή, αλλά μόνο επί των προτάσεων της γερουσίας «ἔκρινον βοῆ καὶ οὐχὶ ψήφω».

Επίσης, ο ρήτορας παρουσιάζει τα έργα και τον λόγο στη δημόσια ζωή να βρίσκονται σε πλήρη ισορροπία. Η κριτική δεν αντιμετωπίζεται στην Αθήνα ως στοιχείο που μπορεί να προκαλέσει βλάβη στα έργα. Αντίθετα, βλάβη αποτελεί το «μὴ προδιδαχθῆναι», η έλλειψη ενημέρωσης και κατάλληλης προετοιμασίας προκειμένου να αντιμετωπιστούν όσο γίνεται καλύτερα τα «έργα» στα οποία πρόκειται να προχωρήσουν. Ο ενδιαθέτος λοιπόν λόγος, η λογική μαζί με τον προφορικό λόγο από τη μια, και η πρακτική εφαρμογή των ὄσων ειπώθηκαν από την άλλη. Αναβιώνει έτσι την Ομηρική αντίληψη πως ο αληθινός άνδρας πρέπει να είναι «μύθων ῥήτηρ καὶ ἔργων πρηκτῆρ» (ρήτορας και συγχρόνως άνθρωπος της πολεμικής δράσης).

Αυτή η επισήμανση από το ρήτορα μας βοηθά να διαμορφώσουμε πληρέστερη εικόνα για την δημοκρατία του Περικλή και τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούσαν οι θεσμοί της. Αυτή η δημοκρατία του συνδυασμού «λόγου» και «έργου» ανάγει τον πολίτη σε περίοπτη θέση και τον θεωρεί αποκλειστικό παράγοντα στη λήψη αποφάσεων. Για τον Αθηναίο πολίτη εκείνης της εποχής η πολιτική δραστηριότητα σήμαινε την ικανοποίηση του βαθύτατου αισθήματος του να είναι άνθρωπος και μέλος ενεργό μιας κοινότητας, τη βεβαίωση της ύπαρξής του, αλλά και την πραγμάτωση της αρετής του στα πλαίσια της πόλης.

B2. «διαφερόντως γάρ δή ... ἐκ τῶν κινδύνων»: Με βάση τα δεδομένα του ανωτέρω τμήματος του κειμένου, να δείξετε με συντομία πώς ο ρήτορας, σε αντίθεση με την κοινή άποψη των άλλων Ελλήνων, ορίζει την έννοια της ανδρείας.

Μονάδες 15

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα η ανδρεία του Αθηναίου, η τόλμη του είναι αποτέλεσμα λογισμού και σκέψης, προϊόν του ενημερωτικού διαλόγου που έχει προηγηθεί, επακόλουθο δηλαδή και αυτό της δημοκρατίας. Ορίζεται δε, ως η χρυσή μεσότητα ανάμεσα σε δύο ακραίες συμπεριφορές, τις οποίες εκδηλώνουν οι άλλοι, έναντι των οποίων ο Αθηναίος υπερέχει. Από τη μια είναι το υπερβολικό, το αλόγιστο θάρρος (θράσος) που προέρχεται από την άγνοια του κινδύνου και από την άλλη είναι ο ενδεχόμενος δισταγμός (ὄκνος) που προκαλεί η γνώση του κινδύνου που πρόκειται να αντιμετωπιστεί. Αντίθετα ο Αθηναίος εμφανίζεται εδώ να συνδυάζει τόλμη και σκέψη, ανδρεία και λογισμό. Αυτές οι ιδιότητες δε χαρακτηρίζουν όσους δεν καταφέρνουν να συνδυάσουν την τόλμη με τον υπολογισμό. Γιατί

η πραγματική ανδρεία απαιτεί άλλες προϋποθέσεις. Από τη μια σε θεωρητικό επίπεδο σαφή γνώση των κινδύνων που πρόκειται να αντιμετωπιστούν και των απολαύσεων και αγαθών που ενδεχομένως θα χαθούν, ενώ σε επίπεδο πράξης ανάληψη των κινδύνων χωρίς δισταγμό. Με άλλα λόγια, ανδρείος είναι αυτός που κάτι υπέροχο έχει να χάσει και παρ' όλα αυτά προτιμά να το διακινδυνεύσει γνωρίζοντας τις συμφορές που μπορούν να τον βρουν. Έτσι, με τη γνωμολογική φράση «κράτιστοι ... ἐκ τῶν κινδύνων» δίνεται όλο το περιεχόμενο της πραγματικής ανδρείας. Με την άρση της αντίθεσης: ἔργα-λόγοι και τη μεταξύ τους ισορροπία, ο Αθηναίος προσεγγίζει την τελειότητα, αφού ήδη από τον Όμηρο (Ιλιάδα Ι443) ιδανικός άνδρας είναι «ὁ μύθων τε ῥητήρ καί ἔργων προηκτήρ» (ρήτορας και συγχρόνως άνθρωπος της πολεμικής δράσης). Έτσι ο Αθηναίος πορεύεται προς το πεδίο της κρίσιμης μάχης με πλήρη επίγνωση του κινδύνου.

B3. Ποια είναι η βασική απόκλιση του Επιταφίου του Περικλή από τη συνηθισμένη δομή των επιτάφιων λόγων;

Μονάδες 10

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Βλέπε σχολικό βιβλίο, σελ. 14: «παραλείποντας τις λεπτομέρειες... μεγαλείο.»

B4. Να γράψετε στο τετράδιό σας δύο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή νέας ελληνικής, απλές ή σύνθετες, για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:
διαφεύγειν, μετέχοντα, διαφερόντως, χάριν, εὐνοίας.

Μονάδες 10

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

διαφεύγειν → φυγόπονος, καταφύγιο

μετέχοντα → συμμετοχή, μέτοχος

διαφερόντως → διαφορά, συμφορά

χάριν → εὐχαρισ, χαρισματικός

εὐνοίας → μετάνοια, παρανοϊκός

Γ. Αδίδακτο κείμενο
Λυκούργου, Κατά Λεωκράτους 20 §83-84

Τοῦτο γάρ ἔχει μέγιστον ἢ πόλις ὑμῶν ἀγαθόν, ὅτι τῶν καλῶν ἔργων παράδειγμα τοῖς Ἕλλησι γέγονεν· ὅσον γάρ τῷ χρόνῳ πασῶν ἐστὶν ἀρχαιοτάτη, τοσοῦτον οἱ πρόγονοι ἡμῶν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀρετῇ διενηνόχασιν. ἐπὶ Κόδρου γάρ βασιλεύοντος Πελοποννησίοις γενομένης ἀφορίας κατὰ τὴν χώραν αὐτῶν ἔδοξε στρατεύειν ἐπὶ τὴν πόλιν ἡμῶν, καὶ ἡμῶν τοὺς προγόνους ἐξαναστήσαντας κατανείμασθαι τὴν χώραν. καὶ πρῶτον μὲν εἰς Δελφοὺς ἀποστείλαντες τὸν θεόν ἐπηρώτων εἰ λήψονται τὰς Ἀθήνας· ἀνελόντος δ' αὐτοῖς τοῦ θεοῦ, ὅτι τὴν πόλιν αἰρήσουσιν ἐὰν μὴ τὸν βασιλέα τὸν Ἀθηναίων (Κόδρον) ἀποκτείνωσιν, ἐστράτευσεν ἐπὶ τὰς Ἀθήνας.

ΘΕΜΑ Γ

Γ1. Να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το κείμενο.

Μονάδες 20

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Αυτό έχει η πόλη σας ως μέγιστη ἀρετή, (ή: η μέγιστη ἀρετή που έχει η πόλη σας είναι αυτή,) το ότι δηλαδή έχει γίνει για τους Ἕλληνες παράδειγμα για τα ευγενή ἔργα (ή: για τις ωραίες πράξεις)· γιατί ὅσο είναι στο διάστημα του χρόνου η πιο παλιά ἀπό ὅλες τόσο οἱ πρόγονοί μας ἔχουν ξεχωρίσει στην ἀρετή (ή: ἀξία) ἀπὸ τους ἄλλους ἀνθρώπους· γιατί ὅταν βασιλεύε ο Κόδρος, ἐπειδὴ συνέβη ἔλλειψη παραγωγῆς στη χώρα τους οἱ Πελοποννήσιοι ἀποφάσισαν να ἐκστρατεύουν ἐναντίον της πόλης μας και, ἀφοῦ ἐκδιώξουν του προγόνους μας, να διαμοιράσουν τη χώρα (μας)· και κατ' ἀρχάς ἀφοῦ ἐστειλαν ἀπεσταλμένους στο μαντεῖο των Δελφῶν ρωτούσαν τον θεό αν θα καταλάβουν (ή: θα μπορέσουν να καταλάβουν) την Ἀθήνα· και ἀφοῦ ο θεός τους ἀπάντησε (ή: χρησιμοδότησε σ' αὐτούς ὅτι θα καταλάβουν την πόλη αν δεν (ή: ἀρκεί να μη) φονεύσουν το βασιλιά των Ἀθηναίων (τον Κόδρο), (τότε) ἐκστράτευσαν ἐναντίον των Ἀθηνῶν.

Γ2.α. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά ἀπὸ τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

διενηνόχασιν: το τρίτο ἐνικό πρόσωπο οριστικῆς μέλλοντα της ἴδιας φωνῆς
ἀποστείλαντες: το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο οριστικῆς μέλλοντα της ἴδιας φωνῆς
ἐπηρώτων: το τρίτο ἐνικό πρόσωπο ευκτικῆς ἐνεστώτα της ἴδιας φωνῆς
λήψονται: το δεύτερο ἐνικό πρόσωπο οριστικῆς παρακειμένου της ἴδιας φωνῆς
ἀνελόντος: το δεύτερο ἐνικό πρόσωπο προστακτικῆς ἀορίστου β' της ἴδιας φωνῆς

Μονάδες 5

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

διενηνόχασιν: διοίσει
 ἀποστείλαντες: ἀποστελοῦσι
 ἐπηρώτων: ἐπερωτῶ / ἐπερωτῶη
 λήψονται: εἴληφας
 ἀνελόντος: ἄνελε

Γ2.β. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

τοῦτο: την ονομαστική πληθυντικού του αρσενικού γένους
 μέγιστον: τη δοτική πληθυντικού του αρσενικού γένους στο συγκριτικό βαθμό
 πασῶν: τη δοτική ενικού του αρσενικού γένους
 γενομένης: ονομαστική πληθυντικού του θηλυκού γένους
 τόν βασιλέα: την κλητική του ενικού αριθμού

Μονάδες 5

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

τοῦτο: οὔτοι
 μέγιστον: μείζοσι(ν)
 πασῶν: παντί
 γενομένης: γενόμεναι
 τόν βασιλέα: ᾧ βασιλεῦ

Γ3.α. Να προσδιορίσετε τη συντακτική θέση των παρακάτω λέξεων:
 τῶν καλῶν, παράδειγμα, ἀρετῆ, ἐπί τήν πόλιν, πρῶτον, αὐτοῖς

Μονάδες 6

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

τῶν καλῶν: επιθετικός προσδιορισμός στο ουσιαστικό «ἔργων»
 παράδειγμα: κατηγορούμενο στο «πόλις» που εννοείται ως υποκείμενο του ρήματος «γέγονεν»
 ἀρετῆ: δοτική ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αναφοράς στο ρήμα «διενηνόχασιν»
 ἐπί τήν πόλιν: εμπρόθετος προσδιορισμός εχθρικής κατεύθυνσης στο απαρέμφατο «στρατεύειν»
 πρῶτον: αιτιατική ως επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στη μτχ «ἀποστείλαντες»
 αὐτοῖς: αντικείμενο στη χρονική μτχ «ἀνελόντος»

Γ3.β. Να βρεθεί ο υποθετικός λόγος του κειμένου να αναγνωρισθεί το είδος του και να μετατραπεί σε υποθετικό λόγο που να δηλώνει την αόριστη επανάληψη στο παρόν και στο μέλλον.

Μονάδες 4

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Υπόθεση: εάν μή τον βασιλέα τον Αθηναίων αποκτείνωσιν (εάν + Υποτακτική)

Απόδοση: ότι την πόλιν αίρήσουσιν (Μελλοντική έκφραση = Οριστική Μέλλοντα)

Είδος: Πλάγιος (εξαρτημένος) υποθετικός λόγος του προσδοκωμένου

Ευθεία μορφή: Υπόθεση: εάν μή τον βασιλέα τον Αθηναίων αποκτείνητε

Απόδοση: την πόλιν αίρήσετε

Αόριστη επανάληψη παρόν-μέλλον:

α) εάν μή τον βασιλέα τον Αθηναίων αποκτείνωσιν – την πόλιν αίροῦσι (σε πλάγια μορφή)

β) εάν μή τον βασιλέα τον Αθηναίων αποκτείνητε – την πόλιν αίρεῖτε (Οριστική Ενεστώτα)
(σε ευθεία μορφή)

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Τα θέματα δεν παρουσιάζουν κάποια ιδιαίτερη δυσκολία, εξαιρουμένης της ερμηνευτικής ερώτησης Β1 που απαιτεί συνδυαστική ικανότητα.